

УДК 341.231ю14(161.225.22+323.14)(410)“16”

Н. В. Дрьоміна-Волок

РОЗВИТОК ІДЕАЛІВ РІВНОСТІ ТА АПОЛОГЕТИКА РАСОВОГО РАБСТВА В ПРАЦЯХ ДЖ. ЛОККА І Т. ГОББСА

У сучасному міжнародному праві утворився й діє принцип недискримінації, який пронизує будь-які міжнародні документи, що стосуються забезпечення прав як окремої людини, так і груп осіб, визначених за певною ознакою [1]. На основі та з метою реалізації цього принципу сформовано цілісну систему міжнародних правових норм — міжнародне антидискримінаційне право. Забезпечення прав людини на державному рівні, існування законодавчих імперативів у цій сфері та санкцій за їх порушення — та сучасна юридична аксіома, яка сприймається абсолютною більшістю держав у сьогоденному світі, є результатом одного з найбільш вагомих правових переворотів в історії людства, який мав місце під час епохи Просвітництва. Цей правовий переворот був здійснений під впливом взаємопов'язаних та взаємозалежних історичних факторів: з одного боку, настроїв суспільства, яке зазнавало жахливих економічних та громадянсько-політичних утисків та все ближче підходило до межі революційних заходів, та, з іншого боку, розвитку ідеї природних прав людини та їх позитивного закріплення у законодавстві.

Епоха Просвітництва була найважливішим поворотним пунктом у духовному розвитку Європи, що вплинув практично на всі сфери соціально-політичного і культурного життя. Розвінчавши політичні і правові норми, естетичні і етичні кодекси старого станового суспільства, просвітителі зробили титанічну роботу над створенням позитивної, зверненої передусім до людини, незалежно від її соціальної приналежності, системи цінностей, яка органічно увійшла до крові і плоті західної цивілізації [2, с. 372]. Саме ця система цінностей, незважаючи на історичну специфіку її контексту та двоякий базис для застосування, стала фундаментом для становлення системи норм сучасного антидискримінаційного права.

З позиції концептуального підходу теорія міжнародного антидискримінаційного права є концептосферою, яка динамічно розвивається і містить такі ключові метаконцепти, як «гідність», «справедливість», «рівність», історично сформовані у межах філософського, політичного і правового дискурсу. Міжнародне антидискримінаційне право звертається «до закладених в цих концептах цінностей як до явищ суспільної свідомості та орієнтирів соціальною дійсності» [3]. Власне вони виявились концептами, які виконують роль «ціннісних домінант», ставши еталонним зразком сучасного поняття «недискримінація» як міжнародно-правової категорії.

Дискримінація є посяганням на ці цінності. Застосування під час дослідження концептологічного підходу вимагає акцентування уваги на аналізі генезису зазначених концептів. Історія концептів має дуалістичну мету: пояснити їх розвиток та зрозуміти сутність цих концептів. В цьому контексті слід підкреслити вагомe значення історико-концептологічного методу, розробленого Д. Б. Расселом [4]. Хоча термін «недискримінація» почав використовуватись тільки у новітньому праві прав людини, його філософська основа — рівність — визнавалась ще за часів, коли встановлена державою стратифікація суспільства була нормою. Іншими словами, рівність, як фундаментальна цінність, вважалась благом у різні періоди людської еволюції, однак її змістовне наповнення змінювалось відповідно до соціальних та правових процесів.

Метою даної статті є дослідження філософсько-політичних ідей Т. Гоббса та Дж. Локка, їх ролі в розвитку концепту рівності та впливі на формування концепції расової дискримінації. Вивченням філософської спадщини Т. Гоббса і Дж. Локка займалися багато вітчизняних і зарубіжних учених, зокрема, К. Браун, Дж. Волдрен, М. Голдсміт, Г. А. Заїченко, Дж. Колеман, В. В. Соколов, Е. Ю. Соловйов, Б. Холл, М. М. Якоб, проте небагато з них (Дж. Волдрен, Б. Холл) звертали увагу на суперечність деяких морально-філософських положень видатних мислителів епохи Просвітництва, пов'язаних з проголошенням ідей рівності та одночасно апологетикою расового рабства.

Беззаперечна значимість цього історичного періоду розвитку філософсько-правової думки визначається переходом від теоретичних роздумів про рівність і права людини до впровадження їх концептуальних основ на державному рівні: «Активність у розвитку ідеї про права людини припадає на епоху Відродження і Просвітництва. У XVII—XVIII ст. ця ідея відображається у теорії природного (природженого) права, яка дозволила оцінювати з позицій справедливості діюче в державі позитивне право, здійснювати його перетворення в напрямку гуманізму і свободи. Г. Гроцій, Дж. Локк, Б. Спіноза, Ж.-Ж. Руссо, П. І. Монтеस्क'є, Т. Джефферсон, І. Кант, Дж.-Ст. Мілль, І. Бентам утверджують права особи (на життя, свободу, власність та ін.) як священні імперативи і закладають основи сучасного розуміння прав людини. Кожний народ зробив свій внесок у розвиток ідеї про права людини, вирішуючи

цю проблему в залежності від історичних обставин свого буття», — зазначає О. Ф. Скакун [5, с. 182].

Втім у славетну епоху Просвітництва процвітали рабство та работоргівля, та найвідоміші теоретики рівності Т. Гоббс та Дж. Локк підтримували та санкціонували людське рабство, незважаючи на їх захист прав ліберально-демократичної людини [6, р. 78]. «Соціально-філософські концепції Т. Гоббса і Дж. Локка в контексті їх ставлення до ідеалів свободи, справедливості, рівності, загального блага мають як спільні риси, так і відмінності, які значною мірою визначають відмінності їх соціально-політичного світогляду», — справедливо зазначає М. М. Якоб [7, с. 4].

Томас Гоббс (1588–1679) здійснив значний внесок у розвиток теорії рівності. Найбільш відома його робота Левіафан (Левіафан, або Матерія, форма, влада держави церковного та цивільного — *Leviathan on the Matter, Form, and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil*), опублікована в 1651 році. Крім інших робіт Гоббс також написав «Про громадянина» (*De Cive*, 1642), «Про тіло» (*De corpore*, 1655), «Про людину» (*De homine*, 1658), роботи, які ввійшли у світову спадщину філософської епохи Просвітництва.

Т. Гоббс у своїх роботах міркував, поміж іншого, про сутність суспільного гуртожитку. «Золоте правило» органічно входить в соціальну систему Т. Гоббса, виступаючи критерієм, що дозволяє встановити, чи суперечить дія природним законам, чи ні, і, формуючи негативний, та тим самим відмінний зміст Біблійського тексту формулюється так: «Не роби іншому того, що ти *не* хочеш, щоб зробили тобі». До нього зводяться всі природні закони, і саме вони є «закон всіх людей» [8, с. 75].

Роздуми Гоббса про «диких людей у багатьох місцях Америки», що містяться в Левіафані, засновані на етнографічних записах, що були в його розпорядженні. Той факт, що Гоббс називає корінних американців «дикунами», передбачає наявність пресоціальної парадигми існування «диких», нецивілізованих народів, що живуть за межами громадянського об'єднання. Іноді він використовує термін «дикий» з метою показати зв'язок між розпадом соціуму і пресоціальними умовами, зокрема, того, що розпад суспільства в результаті громадянської війни є поверненням до пресоціального стану.

Б. Холл наводить думку Т. Л. Лотта, який стверджував, що Гоббс не використовував расові концепції або такі терміни, як «негр» або «африканець» з негативним змістом, маючи на увазі неповноцінність. Він використовує термін «дикун» в цілому, з нейтральним значенням, що означає «природний стан», для позначення групи людей, які не створили громадянського суспільства. Коли він говорить таким чином про корінних американців, то іноді в тому ж контексті згадує древніх германців або ранніх мешканців інших «цивілізованих країн». Переконаність у тому, що цей «природний стан» приховано лежить в основі штучного зміцнення політичних зобов'язань, є головним його аргументом на користь абсолютного суверенітету. «Тим не менше, навіть без расової

складової, термін все ж має негативний зміст, — стверджує Б. Холл. — Дикуні не просто відрізняються від людей суспільства. Вони менш розвинені. Таким чином, вони гірше, а тому являють собою нижчу групу людей. Таким чином, залишається фактом, що Гоббс вважав європейців кращими за інших. Ця точка зору не відображає расистську ідеологію, але є очевидно упередженою» [9, с. 47].

Залишається питання, чому Гоббс проводив відмінність між європейцями і неєвропейцями, чи було його ставлення засновано на ледь прихованих расових забобонах, на яких він сформулював свої погляди на соціальну еволюцію? Т. Лотт зазначав, що, незважаючи на відсутність буквальних формулювань, Гоббс вважав неєвропейців «іншими» з культурологічної та цивілізаційної точки зору [10]. Гоббс не був расистом в тій мірі, в якій були деякі інші тогоденні філософи, зокрема Джон Локк та Іммануїл Кант. Не існувало очевидних або кричущих протиріч між його працями і життям, вважає Б. Холл. Однак, як вже говорилося раніше, не всі прояви расизму чи расових забобонів є очевидними. Іноді переконання і уподобання, властиві деяким людям, у сукупності, а не окремо є упередженнями. В інших випадках люди сприяють здійсненню расистських цілей шляхом відсутності протистояння расистським інститутам або політиці та практиці, що призводить до таких же результатів, як якщо б для цього додавалися активні цілеспрямовані зусилля. Томас Гоббс писав про природні свободи і рівність людей в часи, коли торгівля африканськими рабами і європейські завоювання Нового Світу були на початковому етапі. Гоббс мало говорив безпосередньо за чи проти цих тенденцій, але він, швидше за все, санкціонував би першу, паралельно обґрунтовуючи останню. Незважаючи на пояснення або виправдання, на думку Б. Холла, таку людину можна з повним правом назвати расистом [9, с. 54].

Втім епоха Просвітництва була вкрай особливою не тільки через теологічні та наукові дискусії про раси та їх ієрархію й одночасне прийняття конституційних актів про «загальну рівність». Расистські вчення та вислови консервативних теологів тією чи іншою мірою могли бути поясненими відповідним станом соціоеволюційного процесу, коли сегрегація на основі кольору шкіри, національного походження сприймалась як певна норма, підкріплена психологічним неприйняттям відмінного та невідомого, відсутністю реальних наукових знань про причини існування зовнішньо та культурно відмінних народів, і, як результат, нерозумінням загальної людської рівноцінності. Перешкодами на шляху визнання єдності людського роду виступали не тільки одвічні забобони, неприйняття і відторгнення «чужого», а й філософські теорії, авторами яких були, серед інших, класики просвітницької думки, що внесли неоціненний вклад у розвиток ідеї рівності.

Джон Локк (1632—1704), англійський філософ і політичний мислитель, автор концептуальної основи конституційного лібералізму — соціального договору, у своєму найвидатнішому творі «Два трактати про

правління» (*Two Treatises of Civil Government*, 1690) виклав свою концепцію природного права. Як й інші теоретики природно-правової школи, Локк виходив з уявлення про «природний стан». Важлива особливість вчення Локка в тому, що він обґрунтовував ідею прав і свобод людини, які існують в додержавному стані. Природний стан, за Локком, — «стан повної свободи стосовно дій та розпорядження своїм майном і особистістю», «стан рівності, при якому всяка влада і всяке право є взаємними, ніхто не має більше іншого» [11, с. 260].

У природному стані, вважав Локк, всі рівні, вільні, мають власність (з появою грошей вона стала нерівною); в основному це — стан миру і доброзичливості. Закон природи встановлює мир і безпеку. Проте будь-який закон потребує гарантії. Для створення гарантій природних прав і законів, вважав Локк, люди відмовилися від права самостійно забезпечувати ці права і закони. Оскільки держава створена для гарантії природних прав (свобода, рівність, власність) і законів (мир і безпека), вона не повинна зазіхати на ці права, повинна бути організована так, щоб природні права були надійно гарантовані [11, с. 260–261].

Формулюючи «золоте правило», Локк виходив з його позитивного значення, цитуючи Біблійський текст: «всякий повинен поводитися з іншим так, як він хоче, щоб з ним поводитися інші» [12, с. 95]. Передумовою «золотого правила» виступає, згідно з Локком, природна, початкова рівність людей [8, с. 75]. Локк був прихильником теологічної інтерпретації основної рівності. Він виходив з того, що атеїзм неприпустимий, атеїсти повинні бути позбавлені громадянських прав і що люди повинні мати релігійні переконання та вірити в Бога, щоб між ними можна було встановити принцип основної людського рівності [13, р. 145, 240].

Локк стверджував, що можливості, які держава надає для реалізації природних відмінностей та нерівностей, є, як це не парадоксально на перший погляд, кращим засобом для усунення неприродних привілеїв. Локківська конструкція «природного права» — це пряма декларація «невідчужуваних прав», сукупність яких вважається основним законом знову заснованого (розумного) громадського ладу [13, р. 149–150].

Е. Соловйов зазначає: «Локк виявився великим тлумачем зароджуваної правосвідомості, він зумів зафіксувати та висловити такі її настанови, які не тільки зберегли свою соціальну дієвість протягом всього XVIII століття, але в певному сенсі взагалі виявилися «навічними». Парадоксальна (абсолютно незрозуміла для жодного з «традиційних» суспільств) ідея «рівності без зрівнювання», рівності, що допускає — і більш того, що оберігає та стимулює — природну несхожість людей, — одна з основних тем у політико-юридичних вченнях філософів, зокрема, на англійському ґрунті у Гоббса і Локка» [14, с. 152].

Локк, який увійшов в історію одним з найвідоміших вчених-філософів, теоретиків рівності, — найяскравіший приклад того, як ідея рівності розходить з практикою не тільки на рівні людських громад, а й у житті та праці однієї людини. Дж. Локк, хоча і висловлював думку,

що рабство у цілому є огидним, не протестував проти поневолення чорних африканців, навпаки, допомагав у розробці колоніальної політики і навіть написав конституцію рабовласницького штату Південна Кароліна. Більш того, він сам був рабовласником, вклав всі свої заощадження в работоргівлю та підтримував експедиції за рабами компанії *Royal African Company* [6, р. 78].

Локк вважав, що існують обставини, за яких англійці, особливо англійські джентльмени, можуть бути змушені тримати рабів. За його думкою, кожна людина має вроджену здатність розвивати свій розум та виробництво до того ступеня, коли вона стає достатньо кваліфікованою, щоб користуватись природною свободою, але примітивні народи необхідно опікати, перш ніж їх потенціал може бути реалізований. Локк писав, що щоб «відпустити первісну людину до нестриманої свободи, до того, як вона здобуде розум, щоб направляти себе, необхідно не дозволити їй користуватись своєю природою, бути вільною» [15, р. 264–265].

Вкрай повчальним є порівняння позицій Арістотеля і Локка щодо рабства. Арістотель допускав можливість захоплення людей в рабство під час війни, але робив це на тій підставі, що переможець у війні і рабовласник найімовірніше є, за визначенням, більш порядним, ніж поневолений. Головний аргумент Арістотеля на користь рабства полягає в тому, що деякі люди за суттю є рабами. «Раб за своєю природою є людиною, яка може належати комусь, і, отже, належить іншій людині, та яка здатна розуміти мислення, але не володіти їм». Арістотель, таким чином, переважно базує своє відношення на природній характеристиці певних людей. Локк, зі свого боку, наводить аргумент, який полягає в тому, що поневолення взятих у справедливій війні людей є законною та легітимною поведінкою. Локк наполягає на торговому аспекті — якщо існує встановлена кількість скарбів та багатства у світі, тоді війна є альтернативою, щоб торгуватися з країною з метою придбання більшого. Локк пропонує виключати рабів з громадянського суспільства на тій підставі, що їм не може належати майно: «Ці люди, ...втратив своє життя, а разом з ним свою свободу, також втратили своє майно; маючи статус рабів, не здатних володіти будь-якою власністю, не можуть вважатись частиною громадянського суспільства, головною метою якого є збереження власності». З позиції Локка, раби мають бути виключені з суспільного договору, основи його вчення, тому що метою громадянського суспільства, суспільства соціального контракту, є захист власності. Раби не можуть володіти власністю, тому що, за Локком, вони самі є власністю. Громадянське суспільство визначає право власності; Локк, таким чином, робить, як він сам його назвав, логічний виняток — раби виробляють (створюють), але вони є частиною системи, яка виключена з цивільного суспільства. Однак саме це «виключене» майно визначало громадянське суспільство Локка [16, р. 185].

Продовжуючи працювати над дотепер актуальними концепціями соціальної рівності, Дж. Локк присвятив декілька років членству в Раді

з торгівлі та плантацій у 1696–1700 роках, органу, який відповідав за — серед іншого — перегляд законодавства штату Вірджинія та інших колоній. Теорію Локка про рабство як стану війни було підтверджено головною колоніальною проблемою — опором рабів. Локк взяв участь у 372 засіданнях протягом чотирьох з половиною років. Серед величезної кількості документів, які направлялись до Ради, була інформація щодо кодексу рабів Барбадосу 1688 року — доповідь про змову рабів на острові у 1692 році та страту 92 рабів разом з чотирма їх ватажками після викриття планів бунту. Локк також розглядав текст Акта Вірджинії 1691 року «Про покарання біглих рабів», який дозволяв у разі, якщо «негри, мулати та інші раби незаконно відлучаються від своїх господарів і ховаються у невідомих місцях, вбивають свиней або причиняють ушкодження жителям володіння, законно вбивати і знищувати таких негрів, мулатів та інших рабів». Той же акт, мова якого припускає, що всі «негри» і «мулати» є рабами апріорі, встановлював, щоб жодна не біла (кольорова) людина не могла бути включена до вільного населення колонії, та забороняла неграм, мулатам та індіанцям одружуватись з білими жінками, «щоб запобігти огидній суміші та незаконно народжуваності, яка збільшиться у володіннях» [15, р. 264–265].

Співіснування таких різних життєвої та наукової позицій Локка є, мабуть, найбільш репрезентативною ілюстрацією епохи Просвітництва, коли позитивне ставлення білого соціуму до колонізації і рабства супроводжувалося правовими гуманістичними реформами, які дотепер вважаються найважливішими в історії для розвитку прав людини.

Епоха Просвітництва, таким чином, з одного боку, прискорила процес глобалізації суспільства, насильно змішуючи народи і цивілізації, а з іншого, привнесла до нього трагічний присмак приниження та дискримінації, який кожний поневолений народ відчував та нерідко й відчуває дотепер, зі своїми особливостями та специфічними наслідками.

Л. Голднер зазначає: «Не всі теоретики Просвітництва, що займались ідеєю «раси», були расистами, деякі використовували цей термін в описовому антропологічному сенсі, без оціночних суджень. Те, що заклало основу для вірулентних вчень дев'ятнадцятого століття про расу, було таксономічно-класифікаційною теорією «незмінності видів», якою Просвітництво замінило старі християнської поняття єдності людини: «Ці твердження про біологічно фіксовані, незмінні раси з різними психічними та моральними оціночними судженнями («вищий», «нижній»), стали вирішальними для сучасного расизму і ключовим аргументом для його розповсюдження. Берньє, Бюффон, Лінней, Кант і Блюменбах розвивали свої системи класифікації та ієрархії людства з надзвичайно різноманітними позиціями щодо рабства та «раси» як за межами Європи, так і серед «білих», які все більше домінували у світових справах. Просвітництво як таке не пропагувало ані расизм, ані ідеології «білих європейських чоловіків». Тим не менш, воно містило в собі певну загадку. З одного боку, західне Просвітництво в широкому розумінні, безпереч-

но, було універсалістським та егалітарним і тому створило потужну зброю для контраргументів проти будь-якої доктрини расової переваги, а з іншого боку, Просвітництво, як видно з вищесказаного, безперечно дало шлях для народження самого поняття раси, більш того, деякі з його прославлених представників вважали, що білі були краще за всіх інших. Ця проблема не може бути вирішена шляхом класифікацій просвітителів в залежності від їх поглядів на рабство та переваги білої раси. Адам Сміт, більш відомий як теоретик вільного ринку і апологет капіталістичного розподілу праці, категорично заперечував й те, й інше, в той час як Гоббс та Локк виправдовували рабство, і навіть Томас Джефферсон, який виступав за скасування рабства, твердо вірив, що чорні біологічно поступаються білим» [17].

Конституційні реформи та кардинальні зміни у людській свідомості епохи Просвітництва відбулися внаслідок переходу до нових умов та потреб суспільного життя. Особливості формування, розвитку та способу функціонування ідеї рівності в контексті взаємозв'язку суспільного буття із соціально-філософськими поглядами мислителів Нового часу та епохи Просвітництва свідчать про те, що історична актуалізація цієї ідеї пов'язана, насамперед, із загостренням соціальних суперечностей. Саме соціальна нерівність обумовила зрушення у напрямку позитивного закріплення концепції рівноправ'я та справедливості. В епоху Новітньої доби рівність усвідомлюється як політико-юридичний принцип, що реалізується в рівності громадянських прав і свобод, чим закладаються підвалини правової «рівності можливостей» та передбачається еквівалентність обміну товарів і послуг. Таким чином, утвердження політичних прав передбачає можливість забезпечення природної рівності людей як особистостей, декларує рівність соціальних можливостей та право кожного громадянина реалізувати свої природні індивідуальні нерівності [18, с. 6]. Соціально-політичні та догматичні новації епохи Просвітництва інтегрувалися, підкріплюючи та стимулюючи значимість один одного, та стали основою революцій на всіх рівнях людського буття — соціально-економічного, громадянсько-політичного та філософського. Важко пригадати, настільки ж вагомі історичні події, які б змінили увесь хід європейської історії та світогляду.

Л і т е р а т у р а

1. Koppelman A. Antidiscrimination Law and Social Equality / *A. Koppelman*. — Yale University Press, 1996 ; Martin MacEwen. Tackling Racism in Europe: An Examination of Anti-discrimination Law in Practice / *Martin MacEwen*. — Berg Publishers, 1995.
2. Культурология. История мировой культуры / под ред. А. Н. Марковой. — 2-е изд., перераб. и доп. — М.: ЮНИТИ, 2000.
3. Левенкова Е. Р. Концептосфера политического дискурса Великобритании на рубеже XX—XXI веков / *Е. Р. Левенкова* // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. — 2009. — Т. 11, 4. — С. 226—231.

4. Макаренко В. П. Политическая концептология: первые итоги разработки / В. П. Макаренко // ПОЛИТЭКС. — 2007. — № 4. — С. 85.
5. Скакун О. Ф. Теория государства и права : учебник / О. Ф. Скакун. — Х. : Консум : Ун-т внутр. дел, 2000.
6. Zillah R. Eisenstein. Against Empire: Feminisms, Racism, and the West Zed Books / R. Zillah. — 2004.
7. Якоб М. М. Ідея соціально-правової держави у філософських концепціях Т. Гоббса і Дж. Локка : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.05 / М. М. Якоб ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2003.
8. Гусейнов А. А. Социальная природа нравственности / А. А. Гусейнов. — М. : Моск. ун-т, 1974.
9. Hall B. Race in no Hobbes / B. Hall // Race and racism in modern philosophy / ed. by A. Valls. — Cornell University Press, 2005.
10. Julie K. Ward. Philosophers on Race: Critical Essays / Julie K. Ward, Tommy L. Lott. — John Wiley & Sons, 2002 — 336 p.
11. История политических и правовых учений : учебник / под ред. О. Э. Лейста. — М. : Зерцало, 2000.
12. Локк Д. Избранные философские произведения. Т. I / Д. Локк. — М., 1960.
13. Waldron J. God, Locke, and equality : Christian foundations of John Locke's political thought / J. Waldron. — Cambridge ; New York : Cambridge University Press, 2002.
14. Соловьев Э. Ю. Прошлое толкует нас : (очерки по истории философии и культуры) / Э. Ю. Соловьев. — М. : Политиздат, 1991.
15. Blackburn R. The Making of New World Slavery: From the Baroque to the Modern, 1492–1800 / R. Blackburn. — Verso, 1998.
16. Stratton J. Writing Sites: A Genealogy of the Postmodern World / J. Stratton. — University of Michigan Press, 1990.
17. Goldner L. Race and the Enlightenment, Part II. The Anglo-French Enlightenment and Beyond / L. Goldner // Race Traitor. — 1999. — N 10. — P. 47–65.
18. Левкулич В. В. Методологічна функція категорії «рівність» при аналізі перехідних процесів у суспільстві : автореф. дис. ... канд. філос. наук : 09.00.03 / В. В. Левкулич ; Ін-т вищої освіти АПН України. — К., 2005.

А н о т а ц і я

Др'оміна-Волок Н. В. Розвиток ідеалів рівності та апологетика расового рабства в працях Дж. Локка і Т. Гоббса. — Стаття.

У статті з використанням історико-концептологічного підходу розглядається вплив філософсько-політичних ідей Дж. Локка та Т. Гоббса на розвиток концепту «рівність» як основи сучасної міжнародно-правової категорії недискримінації. Підкреслюючи визначну роль великих філософів епохи Просвітництва у розвитку ідеалів рівності, автор звертає увагу на прояви расових упереджень та апологетику расового рабства, що містяться в їхніх працях.

Ключові слова: Дж. Локк, Т. Гоббс, рівність, рабство, расова дискримінація.

А н н о т а ц и я

Дремина-Волок Н. В. Развитие идеалов равенства и апологетика расового рабства в трудах Дж. Локка и Т. Гоббса. — Статья.

В статье с использованием историко-концептологического подхода рассматривается влияние философско-политических идей Дж. Локка и Т. Гоббса на развитие концепта «равенство» как основы современной международно-правовой категории недискримина-

ции. Подчеркивая выдающуюся роль великих философов эпохи Просвещения в развитии идеалов равенства, автор обращает внимание на проявления расовых предубеждений и апологетику расового рабства, содержащихся в их трудах.

Ключевые слова: Дж. Локк, Т. Гоббс, равенство, рабство, расовая дискриминация

S u m m a r y

Dromina-Voloc N. The Development of the Ideals of Equality and Racial Slavery and Apologetics in the John Locke's and Thomas Hobbes's Writings. — Article.

The author of the present article, using the historical and conceptual approach, examines the impact of John Locke's and Thomas Hobbes's philosophical and political ideas on the development of the concept of «equality» as the basis of the modern international legal category of non-discrimination. Emphasizing the outstanding role of the great Enlightenment philosophers in the development of the ideals of equality, the author draws attention to the manifestations of racial prejudice and racial slavery apologetics contained in their writings.

Keywords: John Locke, Thomas Hobbes, equality, slavery, racial discrimination.